

NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN VE OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARDA DUYGU DÜZENLEME

Ayşe Elif IŞIK⁽¹⁾, Figen TURAN⁽²⁾

¹Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü

²Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü

ÖZET

Duygu düzenleme, bireylerin hedeflerine ulaşabilmeleri ve sosyal hayata uyum sağlayabilmeleri için duygusal uyarılmanın başlaması, sürdürülmesi ve yönetilmesidir. Bir başka deyişle duygu düzenleme, kişinin amaçlarını gerçekleştirmek için duygusal tepkilerini kontrol etmesi, izlemesi, değerlendirmesi ve değiştirmesidir. Kişi tüm bunları yaparken, duygu düzenleme stratejilerini kullanır. Duyguları düzenlemeye yönelik davranış kalıpları ise yaşa ve gelişim özelliklerine göre değişkenlik gösterir. Bebeklik döneminde birincil bakım veren kişi, bebeğin duygu düzenleme sisteminde birincil rol oynar. Bebekler en basit anlamıyla, sıkıntılı hissettikleri anlarda ağlayarak, hoşnut hissettikleri anlarda ise bu durumu devam ettirmek için memnuniyet ifadeleri göstererek (gülümseme, sesler çıkarma, anneyle etkileşime girme) duygu düzenleme sistemlerinde ona en yakın kişiden destek alırlar. Ardından dil gelişimiyle beraber çocuklar duygularını ifade etmeye başlarlar. Okulöncesi dönemde ise çocuk, duygu düzenleme sistemine gittikçe daha çok dahil olmakta ve duyguları yönetme becerileri artmaktadır. Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda ise dil ve sosyal alanlardaki yetersizlikler, çocukların duygularını sözel olarak ifade etmelerini ve duygusal tepkilerini sosyal bağlama uygun hale getirmelerini zorlaştırmaktadır. Ayrıca etkili duygu düzenleme stratejilerini kullanmakta yetersiz kalmakta, bunun yerine öfke krizi geçirme, kendine zarar verme, kolay öfkelenme gibi davranış kalıpları geliştirerek kendilerine özgü stratejiler geliştirmektedirler. Bu makalede, normal gelişim gösteren ve otizm spektrum bozukluğu olan çocukların duygu düzenleme davranışları betimlenmiştir.

Anahtar kelimeler: duygu düzenleme, duygu düzenleme stratejileri, otizm spektrum bozukluğu

Duygular; bilişsel, davranışsal ve psikolojik tepkilerde kendini gösteren, çevresel bir uyarıcıya verdiğimiz tepkidir (Denollet, Nyklicek ve Vingerhoets, 2008). Lazarus (1999)' a göre, bireyler karşılaştıkları herhangi bir duruma duygusal olarak tepki vermeden önce bilişsel öğeler geliştirirler, ardından duygusal tepki gösterirler (akt. Onat ve Otrar, 2010). Duygular, işlevsel olarak insan hayatında önemli yer tutar ve yeni durumlara adapte olabilmeye yardımcı olur. Hayatımızda neyin önemli olduğunu fark etmemizi sağlamakla birlikte, yeni kararlar almamızda da etkilidir (akt. Denollet ve diğ., 2008).

John ve Gross (2004)' e göre duygular yararlı olabildiği gibi bazen de zarar verici sonuçlar doğurabilir (akt. Denollet ve diğ., 2008). Burada önemli olan nokta, kişinin duygularını düzenleme yollarını bulmasıdır (Denollet ve diğ., 2008). Bu durumda şu iki yargıdan söz edilebilir: 1) Başlı başına duygu deneyimi, 2) Bu duyguların düzenlenmesi.

Duygu Düzenleme

Duygu düzenleme, bireylerin hedeflerine ulaşabilmeleri ve sosyal hayata uyum sağlayabilmeleri için duygusal uyarılmanın başlaması, sürdürülmesi ve yönetilmesidir (Cole, Martin ve Dennis, 2004). Bir başka deyişle duygu düzenleme, kişinin amaçlarını gerçekleştirmek için duygusal tepkilerini kontrol etmesi, izlemesi, değerlendirmesi ve değiştirmesidir (Thompson, 1994). Kişi, duygu düzenleme süreci içerisinde iken, duygularını başka tarafa yönlendirir (Koole, 2009). Yani duygu düzenlemenin temel amacı, duygusal tepkileri değiştirmektir (Cole ve diğ., 1994; Bridges, Denham ve Ganiban, 2004). Duygu düzenleme sürecinde kişiler spontan tepkilerini kontrol altına almak ya da tamamen ortadan kaldırmak için planlı bir biçimde aktif çabalar sergiler. Ancak duygu

düzenlemenin otomatikleşen ve çaba gerektirmeyen formlarının da olduğuna ve her zaman tepkileri ortadan kaldırma süreci olmadığına ilişkin görüşler de vardır (Koole, 2009).

Duygu düzenleme yalnızca duygunun kendisini, algılanış biçimini, yoğunluğunu ve sıklığını azaltmayı değil (Thompson, 1994; akt. Schwarz, Sturz ve Ledermann, 2012), aynı zamanda duygusal yanıtı yaratmayı ve sürdürmeyi de içerir. Hem içsel hem de dışsal süreçlerden oluşur (Thompson, 1994). İçsel süreçler, kişinin kendi kendine duygularını düzenlemesi iken, dışsal süreçler bir başkasının kişinin duygularını düzenlemesi (örneğin bir annenin çocuğunu yatıştırması) anlamına gelir (akt. Duy ve Yıldız, 2014).

Duygu düzenleme sürecinde yalnızca negatif duygular değil, pozitif duygular da manipüle edilir (Cole ve diğ., 1994; Bridges ve diğ., 2004). Kişiler bu duygularını artırır, azaltır ya da sürdürür. Duygusal tepkilerde meydana gelen bu değişiklikler, birçok duygu türünde meydana gelebilir (Gross, 1999). Duygu düzenlemenin yarattığı duygu değişiklikleri, kişiyi her zaman arzu ettiği duygusal duruma yaklaştırmayabilir. Dahası, duygu düzenlemenin bazı formları, ironik bir biçimde kişinin kaçınmaya çalıştığı duygusal sonuçlar doğurabilir. Kişi sürekli olarak duygu düzenlemede başarısız olursa, bu durum psikopatolojilere neden olabilir (Cole ve diğ., 1994).

Einsberg ve diğerleri (2000) ‘ne göre, duygu düzenleme sosyal bir süreçtir ve düzenleme stratejileri, diğer insanların nasıl tepki vereceğini etkiler. Dodge (1991)’in sosyal bilgi süreç modeline göre, çocuklar sosyal işaretleri yorumlar ve duruma uygun yanıtlar verir. Model, ardışık beş basamaktan oluşur. İlk basamak olan sosyal işaret sürecinde çocuklar işaretleri algılar ve dikkatlerini işaretlere verir. Betimleme basamağında çocuk, algıladığı bilgileri yorumlar. Üçüncü basamakta yorumladıkları bilgilere ilişkin uygun davranışsal tepki geliştirirler. Dördüncü basamakta birden çok davranış tepkileri arasında bir karara varırlar. Son basamakta ise bir önceki basamakta seçtikleri tepkiyi sürdürürler. Duygu düzenleme becerileri yüksek olan çocuklar, bağlama uygun hareket ederken, bu becerileri gelişmemiş çocuklar duygularını yönetemez ve uygun davranışlar sergileyemez (akt. Onat ve Otrar, 2010).

Bazı araştırmacılara göre duygular, birey ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşim sonucunda inşa olur. Bu görüşe göre duygular; sosyal işaretler, iletişim ihtiyaçları, yakın ilişkiyi artırma/azaltma, kendini savunma ve diğer önemli amaçlar için kritik rol üstlenir. Duygu düzenleme stratejileri, duyguların bu amaçlara ulaşmasını sağlar. Sosyal hayatta karşılaştığımız durumlar, duygularımızı düzenleme becerilerimizi geliştirmek için ortam sağlar. Bu becerilerimizin etkililiği ise, sosyal partnerimizin verdiği yanıtlara bağlıdır. Bu bakış açısına göre duygu düzenleme stratejileri ile sosyal bağlam uyum içindedir (Thompson, 1994).

Masters (1991)’e göre, duygu düzenleme üzerinde ailenin oldukça önemli bir etkisi vardır ve çocuğun yaşamıyla bütünleşmektedir (akt. Onat ve Otrar, 2010). Özellikle çocuğa bakım veren kişiler bu konuda anahtar rol oynamaktadır. (Southam-Genow ve Kendall, 2002; Thompson, 1994). Bunun en açık kanıtı, hayatın erken dönemlerinde bakım veren kişinin, bebeğin duygularını doğrudan ya da dolaylı olarak düzenlemesidir. Bakım veren kişinin bebeği stresli durumlarda rahatlatması, ona model olması, çocuğunun olumlu duygu ifadelerini pekiştirmesi ve verdiği sözel eğitimler duygu düzenleme yollarından bazılarıdır (Thompson, 1994).

Duygu düzenleme stratejileri

Gross (1998) tarafından ileri sürülen “ süreç modeline (process-oriented model) “ göre duygular her daim oluşmakta, bu nedenle duygu düzenleme stratejileri de duyguların oluşum süreçlerinde geçici olarak yer almaktadır. Ayrıca duygular içten (girdi süreci) ve dıştan (çıkı süreci) gelen ipuçlarının değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Girdi sürecinde duygusal uyarıcı algılanır, çıkı sürecinde ise duygusal yanıt ortaya konur. Duygular ise girdi sürecinden çıkı sürecine dek düzenlenir.

Süreç modeline göre (Gross, 1998) , duygu düzenleme stratejileri iki genel sınıfta tanımlanabilir. 1) Geçmiş odaklı stratejiler (antecedent-focused), 2) Tepki odaklı stratejiler (response-focussed). Geçmiş odaklı stratejiler, duygular tamamen ortaya çıkmadan önce aktive olur (Gross ve Thompson, 2007). Herhangi bir olaya karşı duygusal tepki vermeden önce davranışımızı değiştirmeyi içerir. Tepki odaklı stratejiler ise duygusal tepki ortaya çıktıktan sonra geliştirilir ve bu tepkilerin değişimini içerir (Gross, 2001). Tepki odaklı stratejiler duygu düzenleme stratejilerinin en yaygın formlarından biridir (Koole, 2009). Bu stratejide kişi, doğrudan duygularını azaltma veya değiştirme yoluna gider (Dan-Glauser ve Gross, 2013).

Süreç modeline göre duygu düzenleme süreçleri şunlardır: 1) Bilişsel değerlendirme (cognitive reappraisal), 2) Bastırma (expressive suppression) (Gross ve Thompson, 2007). Bilişsel değerlendirme, geçmiş odaklı duygu düzenleme sürecidir (Gross ve John, 2003; Gross ve Thompson, 2007). Duyguyu meydana getiren olay kabul edilmez (Gross, 1999) ve yarattığı duygusal etkiyi değiştirmek için yaşanan durum mantıksal bir çerçevede, duygusal olmayan bir bağlamda yeniden değerlendirilir (Gross, 2002; Gross ve Thompson, 2007). Kişi bunu yaparken var olan durumu düşünme biçimini değiştirebilir ya da bu durumla başa çıkabileceği yeni kaynaklar arar. Örneğin bir çatışma durumunu tehlike olarak algılamak yerine, sorunları çözmek için bir fırsat olarak düşünür (Ben-Naim, Hirschberger, Ein-Dor, Mikulincer, 2013). Bu stratejiyi kullanan kişilerin kullanmayan kişilere nazaran, yeniden değerlendirme sayesinde stresli durumlarla daha iyi başa çıkabildiği, özsaygılarının ve yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Gross ve John, 2003). Bastırma süreci ise tepki odaklı duygu düzenleme sürecidir ve yaşanan duygunun ifadesini engellemeyi içerir (Dan-Glauser ve Gross, 2013). Kişi duygularını gizleyebilir, azaltabilir ya da yaşadığı duygusal deneyime daha az davranışsal tepki verebilir. Bunu yaparken aslında diğer insanların kendilerine yöneltecekleri duygusal tepkileri kontrol altına almaya çalışır (Gross ve Levenson, 1993). John ve Gross (2004) 'a göre bu stratejiyi kullanan kişiler, kendilerini daha yapay ve kötü hissedebilir. Bu nedenle negatif duygulara ve depresyona meyilli olabilirler. Bastırma süreci negatif duyguların ortaya çıkışını engeller ancak öznel yaşanmışlığı değiştirmez. Sosyal bağlamda duygularını sürekli bastıran kişiler, başkalarına yanıt vermekte zorlanabilir ve kişiler arası ilişkilerden kaçınabilir (akt. Denollet ve diğ., 2008).

Gelişim dönemlerine göre duygu düzenleme

Bebeklik döneminde bebeğe birincil bakım veren kişi, bebeğin duygu düzenleme sisteminde birincil rol oynar (Thompson, 1994). Bebekler bu dönemde sınırlı oldukları için, annenin dışarıdan vereceği desteğe ihtiyaç duyarlar (akt. Spangler ve Zimmermann, 2014). Kendi duygularını düzenleyemedikleri için, huzursuz oldukları durumlarda çevrelerine ağlayarak sinyal verirken, olumlu bir etkileşimi devam ettirmek istediklerinde de memnuniyet ifadeleriyle bunu belli ederler (Cole ve diğ., 1994). Birinci

yılın sonlarına doğru ise, kendi duygu düzenleme sistemlerine dahil olmaya başlarlar (Sameroff, 2010) ve olumlu durumlarını sürdürmek, olumsuz durumlarını ise azaltmak için dokunsal uyarılmayı başlatırlar (Cole ve diğ., 1994) Annenin katılımı ve desteği temel olmakla birlikte, bebekler huzursuzluklarının kaynağını anlamaya başlar ve içinde bulunduğu olumsuz durumları mümkün mertebe değiştirerek ve etkili davranış stratejileri kullanarak, annesine yardımcı olmayı öğrenmeye başlarlar (Kopp, 1989).

1,5- 2 yaşına gelen bebekler ise öfke, memnuniyet, üzüntü, korkma, şaşırma gibi temel duygu durumlarını ifade ederler (akt. Cole ve diğ., 1994) ve farklı davranış stratejileri geliştirmeye başlarlar. Örneğin, annelerini sosyal referans olarak kabul ederler ve birlikte oyun oynarken daha olumlu ve heyecanlı duygular sergilemeye başlarlar (Diener ve Mangelsdorf, 1999). Ayrıca olumlu ve öfkeli yaşantılarda korkulu yaşantılara nazaran daha fazla davranış stratejisi sergilerler (akt. Roque, Verissimo, Fernandes ve Rebelo, 2013).

2-3 yaş döneminde duyguların en fazla ifade edildiği durumlar öfke ve hayal kırıklığıdır. Ayrıca anneleriyle bir arada bulunan bebeklerin olumlu duygu ifadelerinde artış yaşanır (Roque ve Werrissimo, 2011). Bu yaş döneminde ebeveynler, stres durumlarında çocuklarının kendilerinden destek almalarını beklerler ve anne odaklı duygu düzenleme sistemi kullanırlar. Ancak stres düzeyinin düşük olduğu durumlarda ise kendi duygu düzenleme davranışlarını geliştirmelerini beklerler (Gross ve Levenson, 1993).

3-4 yaşla birlikte, çocuklarda öfke nöbetleri ve abartılı ağlamalar azalmaya başlar. Ayrıca bu dönemde olumsuz duygu ifadeleri de azalır. Okula başlamak, yeni arkadaşlar edinmek, yeni bir kardeşin doğması gibi durumlarla birlikte sosyal çevreleri genişledikçe, duygular hakkında yeni şeyler deneyimlemeye başlarlar. Duyguların işlerliğini gözlemler ve duygusal durumların sonuçlarını öğrenirler (Cole ve diğ., 1994). Bu dönemde çocuklar duygular hakkında daha çok konuşmaya başlarlar. Duygularını davranışsal olarak ifade etmek yerine, sözel olarak açıklarlar. Bunun üzerinde sözcük dağarcıklarının gelişmesinin ve bilişsel gelişimin büyük etkisi vardır (Kopp, 1989).

Okul döneminde duygu düzenleme becerilerinin gelişiminde yeni başarılar elde edilir. Bilişsel ve sosyal gelişimle birlikte, çocuklar değişen sosyal çevrelerinde duygu düzenleme becerilerini daha etkin kullanmaya başlarlar. Duygular hakkında ne düşündüklerini açıkça söylerler. Ayrıca bilişsel gelişimle birlikte diğerlerinin ne düşündüklerini de dikkate almaya başlarlar (Cole ve diğ., 1994).

Literatürde, normal gelişim gösteren çocuklarda duygu düzenlemeye yönelik davranış kalıplarının, yaşa ve gelişim özelliklerine göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Ancak otizm spektrum bozukluğu gibi normal gelişimden sapma durumları söz konusu olduğunda, duygu düzenlemeye yönelik davranışlarda da değişiklik meydana gelmektedir. Bu durumda etkili bir duygu düzenleme sürecinden bahsedilememektedir.

Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda duygu düzenleme

Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuklarda görülen duygu düzenleme güçlüklerini açıklamaya ilişkin birçok hipotez geliştirilmiştir. Bu güçlükleri bazı araştırmacılar sosyal-duygusal gelişimle, bazıları dil gelişimiyle, bazıları duyu gelişimiyle bazıları ise ortak dikkat becerilerinin gelişimiyle açıklamaya çalışmışlardır.

Otizm spektrum bozukluğu (OSB), sosyal-duygusal gelişimle ilgilenen birçok araştırmacının çalışma konusu içerisine girmektedir. Çünkü OSB ile ilişkili birçok sosyal-duygusal yetersizlik söz konusudur (Glaser ve Shaw, 2011). Diğer insanlarla etkileşim kurmak, etkili duygu düzenleme becerilerinin gelişimi için bir ön koşul ise, OSB olan çocukların sosyal etkileşim güçlüklerinden dolayı duygu düzenleme becerilerinde yetersiz olması, beklenen bir durumdur (Konstantareas ve Stewart, 2006). OSB olan çocuklarda görülen zayıf akran ilişkileri ve duygu düzenleme güçlükleri karşılıklı ilişki içindedir. Duygu düzenleme stratejileri daha etkili ve karmaşık bir biçimde arttıkça, akran ilişkileri ve sosyal etkileşim de artmaktadır. Duygu düzenleme stratejileri konusunda yetersizliği olan çocuklarda görülen çabuk öfkelenme, kin, uyumsuzluk gibi davranışlar ise akran ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir (Glaser ve Shaw, 2011). Aynı şekilde akran ilişkileri gelişmiş bir çocuğun daha etkili duygu düzenleme stratejilerini kullanması beklenen bir durumdur.

OSB olan çocuklarda görülen zayıf duygu düzenleme becerileri, sosyal-duygusal gelişimin yanı sıra dil gelişimiyle de ilişkili olabilir (Glaser ve Shaw, 2011). Duyguları anlamak, yönetmek, ifade etmek, duygular konusunda geri bildirim almak ve duygusal nitelendirmeler ile bağlamı eşleştirmek, dil gelişimiyle birlikte kazanılan duygu düzenleme becerileridir (Kopp, 1989; Monopoli ve Kingston, 2012). Bazı araştırmacılara göre duyguları kontrol edememe, problem davranışlar sergileme gibi işlevsel olmayan duygu düzenleme davranışları, doğrudan dil ve konuşma bozukluğunun bir sonucu olarak karşımıza çıkabilir (Fujiki, M., Brinton, B., Clarke, 2002; akt. Stansbury ve Zimmermann, 1999).

Bazı araştırmacılara göre ise OSB olan çocuklarda görülen duygu düzenleme güçlükleri, duyu (sensory) kaynaklı olabilir (Gomez ve Baird, 2005). Normal gelişim gösteren çocuklarda duygu düzenleme, bebeklikte gelişen bir beceridir ve çevreyle girilen duysal etkileşimler sonucu öğrenilmektedir. Yaşın ilerlemesiyle de hazzı erteleme gibi taktiklerle daha karmaşık bir hal almaktadır. OSB olan çocuklarda ise bunların aksine, duyu bozuklukları ve fazla uyarılma (hypersensitive) gibi durumlar gözlenebilmektedir (Glaser ve Shaw, 2011).

OSB olan çocuklarda görülen duygu düzenleme güçlüklerine ilişkin bir başka açıklama ise, ortak dikkat becerileri ile duygu düzenleme becerilerinin ilişkili olduğu yönündedir (Konstantareas ve Stewart, 2006; Rieffe ve diğ., 2011; Gulsrud, Jahromi ve Kasari, 2010; Morales, Mundy, Crowson, Neal ve Delgado, 2005). Bu durumda, OSB olan çocuklarda duygu düzenleme becerilerinin yetersiz olması, ortak dikkat becerilerinin yetersiz olmasından kaynaklanabilir. Raver (1996)'ya göre ortak dikkat, duygu düzenleme becerilerinin gelişimi için en ideal sosyal ortamı sağlar. Ebeveynlerle sosyal etkileşime girmek, 1-3 yaş dönemindeki çocuklara üzgün olduklarında dikkatlerini başka yöne çekmek gibi uyuma yönelik duygu düzenleme becerileri kazandırır. Aynı zamanda karşı tarafın duygularını anlama becerilerini de geliştirir (Konstantareas ve Stewart, 2006; akt. Raver, 1996). Raver (1996) yaptığı bir araştırmada, anneleriyle oyun sırasında daha uzun süre ortak dikkat kuran 2 yaşındaki bebeklerin, hazzı erteleme durumlarında, oyalanma/dikkati başka yöne çekme gibi duygu düzenlemeye yönelik davranış kalıplarını daha fazla sergilediklerini bulmuştur. Aynı araştırmaya göre bu çocuklar, annelerinden duygusal destek arama davranışlarını daha az sergilemişlerdir. Buna göre dikkat becerilerinin gelişiminin, duygu düzenleme becerileri için bir ön koşul olduğu söylenebilir (Konstantareas ve Stewart, 2006).

OSB olan çocuklarda görülen duygu düzenleme yetersizlikleri, genellikle bebeklik döneminde başlar ve kimi araştırmacılara göre otizmin en erken risk faktörleri olarak kabul edilebilir (Gomez ve Baird, 2005). Bazı araştırmalara göre erken dönemde ortaya çıkan ve otizmin ortaya çıkışını en iyi yordayan yetersizliktir (Dawson, Osterling, Meltzoff ve Kuhl, 2000; akt. Glaser ve Shaw, 2011). OSB olan çocukların bebeklik döneminde duygu düzenlemeye ilişkin özellikleri; aşırı duyarlılık, uyku-uyanıklık döngüsünü düzenlemede güçlük, dokunmaya karşı hassasiyet, annenin kendisini rahatlatmaya daha az ihtiyaç duymasıdır (Glaser ve Shaw, 2011). Annelerine göre ise daha zor mizaçlı ve yavaş uyum sağlayan bebekler olarak tanımlanmaktadır (Gulsrud, Jahromi ve Kasari, 2010). Yaşları ilerlemeye başladığında ise daha az veya uyumsuz (maladaptive) duygu düzenleme stratejilerini (kaçınma, ağlama gibi) kullanmaktadırlar (Glaser ve Shaw, 2011; Samson ve diğ., 2014). Bazı araştırmacılara göre ise hayal kırıklığı yaratan durumlarda daha farklı türde ancak işlevsel olmayan duygu düzenleme stratejilerini kullanmaktadırlar (Gulsrud ve diğ., 2010). Verdikleri duygusal yanıtlar; çabuk öfkelenme, zayıf öfke kontrolü, öfke nöbetleri, kendine zarar verme davranışları, stres verici bir olaydan sonra normale daha uzun süre sonra dönme gibi davranışlardır (Glaser ve Shaw, 2011; Samson ve diğ., 2014). Bu davranışlar bilinçli olmaktan ziyade, daha çok dürtüsel olarak ortaya çıkan ve duygu düzenlemenin yetersizliğinden kaynaklanan davranışlardır (Geller, 2005). Bazı OSB olan çocuklar ise olumlu/olumsuz tavırlar karşısında tepki vermemekte, ifadesiz/donuk kalmaktadırlar (Capps, Kasari, Yirmiya ve Sigman, 1993). Bu bağlamda duyguları sözel olarak ifade etmenin iletişim açısından değerini kavrayamadıkları söylenebilir. Çünkü ya tepkisiz kalmakta ya da duygularını sosyal bağlama uygun olmaksızın, kendilerine özgü bir biçimde ifade etmektedirler ve duygular hakkında konuşmak gibi bir kaygıları yoktur (Rieffe ve diğ., 2011). Bazı çocuklar ise duygu ifadelerinde sadece annelerinin anlayabileceği bir dil kullanmaktadırlar (Capps ve diğ., 1993). OSB olan çocukların duygusal iç görüleri zayıf olduğundan (Mazefsky ve diğ., 2013), duygu deneyimlemeleri konusunda da yetersizlikleri vardır. Duyguları ayırt etmekte zorlanmakta, örneğin tüm negatif duyguları korku olarak yorumlayabilmektedirler. Kendi duygularının yanı sıra, başka insanların da duygularını yüz ifadelerinden tanımakta/ayırt etmekte yetersizlikleri vardır (Geller, 2005).

Duygu düzenleme stratejilerinin gelişiminde sosyal-duygusal gelişim, dil gelişimi, duyu gelişimi ve ortak dikkat becerilerinin gelişimi önemli rol oynadığından, OSB olan çocukların bu alanlardaki yetersizlikleri, onların etkili duygu düzenleme stratejileri geliştirmelerini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle bu çocuklar, kendilerine özgü ve uyumsuz (maladaptive) duygu düzenleme stratejileri geliştirmektedirler.

KAYNAKLAR

- Ben-Naim, S., Hirschberger, G., Ein-Dor, T., Mikulincer, M. (2013). An experimental study of emotion regulation during relationship conflict interactions: The moderating role of attachment orientations. *American Psychological Association*, 13(3), 506-519.
- Bridges, L.J., Denham, S., Ganiban, J.M. (2004). Definitional issues in emotion regulation research. *Child Development*, 75(2), 340-345.
- Capps, L., Kasari, C., Yirmiya, N., Sigman, M. (1993). Parental perception of emotional expressiveness in children with autism. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61(3), 475.

- Cole, P.M., Michel, M.K., Teti, L.O. (1994). The development of emotion regulation and dysregulation: A clinical perspective. *Monographs of the Society for Research In Child Development*, 59(2-3), 73-100.
- Cole, P.M., Martin, S.E., Dennis, T.A. (2004). Emotion regulation as a scientific construct: Methodological challenges and directions for child development research. *Child Development*, 75, 317-333.
- Dan-Glauser, E., Gross, J.J. (2013). Emotion regulation and emotion coherence: Evidence for strategy-specific effects. *American Psychological Association*, 13(5), 832-842.
- Dawson, G., Osterling, J., Meltzoff, A. N., Kuhl, P. (2000). Case study of the development of an infant with autism from birth to two years of age. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 21(3), 299-313.
- Denollet, J., Nyklicek, I., Vingerhoets, J.J.M. (2008). Introduction: Emotions, emotion regulation and health. İçinde A. Vingerhoets, I. Nyklicek, J. Denollet (Ed.), *Emotion regulation conceptual and clinical issues*. (s. 3-12). New York: Springer Science Business Media.
- Diener, M.L., Mangelsdorf, S.C. (1999). Behavioral strategies for emotion regulation for toddlers: Association with maternal involvement and emotional expression. *Infant Behavior and Development*, 22(4), 569-583.
- Duy, B., Yıldız, M.A. (2014). Ergenler için duygu düzenleme ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5(41), 23-35.
- Einsberg, N., Fabes, R.A., Guthrie, I.K., Reiser, M. (2000). Dispositional emotionality and regulation: Their role in predicting quality of social functioning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 136-157.
- Fujiki, M., Brinton, B., Clarke, D. (2002). Emotion regulation in children with specific language impairment. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 33(2), 102-111.
- Geller, L. (2005). Emotional regulation in autism spectrum disorders. *Autism Spectrum Quarterly*, 14 –17.
- Glaser, S. E., Shaw, S. R. (2011). Emotion regulation and development in children with autism and 22q13 Deletion Syndrome: Evidence for group differences. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(2), 926-934.
- Gomez, C. R., Baird, S. (2005). Identifying early indicators for autism in self-regulation difficulties. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 20(2), 106-116.
- Gross, J.J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*, 2, 271-299.
- Gross, J.J (1999). Emotion regulation: Past, present, future. *Cognition Emotion*, 13(5), 551-573.
- Gross, J.J. (2001). Emotion regulation in adulthood: Timing is everything. *Current Directions In Psychological Science*, 10(6), 214-219.
- Gross, J. (2002). Emotion regulation: Affective, cognitive, and social consequences. *Psychophysiology*, 39, 281-291.
- Gross, J.J., John, O.P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(2), 348-362.
- Gross, J.J., Levenson, R.W. (1993). Emotional suppression: Physiology, self-report, and expressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(9), 970-986.
- Gross, J.J., Thompson, R.A. (2007). Emotion regulation: Conceptual foundations. İçinde J.J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation* (s. 3-27). New York: The Guilford Press.

- Gulsrud, A. C., Jahromi, L. B., Kasari, C. (2010). The co-regulation of emotions between mothers and their children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40(2), 227-237.
- Konstantareas, M. M., Stewart, K. (2006). Affect regulation and temperament in children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 36(2), 143-154.
- Koole, S.L. (2009). The psychology of emotion regulation: An integrative review. *Cognition and Emotion*, 23(1), 4-41.
- Kopp, C.B. (1989). Regulation of distress and negative emotions: A developmental view. *Developmental Psychology*, 25(3), 343-354.
- Mazefsky, C. A., Herrington, J., Siegel, M., Scarpa, A., Maddox, B. B., Scahill, L., White, S. W. (2013). The role of emotion regulation in autism spectrum disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 52(7), 679-688.
- Morales, M., Mundy, P., Crowson, M. M., Neal, A. R., Delgado, C. E. (2005). Individual differences in infant attention skills, joint attention, and emotion regulation behaviour. *International Journal of Behavioral Development*, 29(3), 259-263.
- Onat, O., Otrar, M. (2010). Bilişsel duygu düzenleme ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 31, 123-143.
- Raver, C. C. (1996). Relations between social contingency in mother-child interaction and 2-year-olds' social competence. *Developmental Psychology*, 32(5), 850-859.
- Rieffe, C., Oosterveld, P., Terwogt, M. M., Mootz, S., Van Leeuwen, E., Stockmann, L. (2011). Emotion regulation and internalizing symptoms in children with autism spectrum disorders. *Autism*, 15(6), 655-670.
- Roque, L., Verissimo, M. (2011). Emotional context, maternal behavior and emotion regulation. *Infant Behavior and Development*, 34, 617-626.
- Roque, L., Verissimo, M., Fernandes, M., Rabelo, A. (2013). Emotion regulation and attachment: Relationship with children's secure base, during different situational and social contexts in naturalistic settings. *Infant Behavior&Development*, 36, 298-306.
- Sameroff, A. (2010). A unified theory of development: A dialectic integration of nature and nurture. *Child Development*, 81(1), 6-22.
- Samson, A. C., Phillips, J. M., Parker, K. J., Shah, S., Gross, J. J., Hardan, A. Y. (2014). Emotion dysregulation and the core features of autism spectrum disorder. *Journal Of Autism and Developmental Disorders*, 44(7), 1766-1772.
- Schwarz, B., Sturz, M., Ledermann, T. (2012). Perceived interparental conflict and early adolescents friendships: The role of attachment security and emotion regulation. *Youth Adolescence*, 41,1240-1252.
- Southam-Genow, M.A., Kendall, P.C. (2002). Emotion regulation and understanding: Implications for child psychopathology and therapy. *Clinical Psychology Review*, 22, 189-222.
- Spangler, G., Zimmermann, P. (2014). Emotional and adrenocortical regulation in early adolescence: Prediction by attachment security and disorganization in infancy. *International Journal of Behavioral Development*, 38(2), 142-154.
- Stansbury, K., Zimmermann, L. K. (1999). Relations among child language skills, maternal socialization of emotion regulation, and child behavior problems. *Child Psychiatry and Human Development*, 30(2), 121-142.
- Thompson, R.A. (1994). Emotion Regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research In Child Development*, 59(2/3), 25-52.